

Роман СЛИВКА, Любов СЛИВКА, Ірина ЗАКУТИНСЬКА

ГЕОГРАФІЯ РЕВАНШИЗМУ НА ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

Політична географія досліджує процеси, що розгортаються у просторі Земної кулі. Передумовою появи територіально-політичних конфліктів є зовнішньополітичний реваншизм. У статті проаналізовано географічний сенс поняття «реваншизм». Прослідковано особливості його використання у вітчизняній та зарубіжній літературі. Встановлено поширення реваншистських ідей в світі. Прослідковано просторові наслідки втілення реваншистських задумів суб'єктами міжнародних відносин.

Ключові слова: зовнішньополітичний реваншизм, географія реваншизму, територіально-політичний конфлікт, політична географія світу, політична карта світу.

Постановка науково-практичної проблеми. Поняття «реваншизм» походить від французького слова revanche, що означає «помста, відплата». Вперше цей термін почав уживатися у Франції в 1870-х роках у зв'язку з прагненнями деяких політичних кіл повернути Ельзас-Лотарингію, що відійшли до Німеччини в 1871 році у результаті франко-пруської війни. Ідея помсти за поразку і повернення втрачених територій стала імперативом геополітичної стратегії окремих націоналістичних політичних груп Франції.

Реваншизм в системі міжнародних відносин призвів значною мірою до Першої і Другої світових воєн з їх численними людськими жертвами, руйнуваннями та переглядом територіально-політичної структури світу. Після Другої світової війни заснування ООН мало б забезпечити тривалий мир і відмову від реваншизму і агресивної війни як інструментів вирішення інтересів геополітичних акторів. Статут був підписаний 26 червня 1945 року представниками 50 країн і його дві глави присвячені питанню недопущення проявів реваншизму в зовнішній політиці: Глава VI. Мирне вирішення суперечок; Глава VII. Дії стосовно загрози миру, порушень миру й актів агресії. Отже, будь-яка загроза силою чи її використання на практиці для зміни існуючих кордонів і порушення суверенітету визнавалися такими, що суперечать міжнародному праву.

Нажаль, після 1945 років цей принцип неодноразово порушувався країнами-членами ООН. Внаслідок агресії РФ проти України (країни засновниці ООН), констатуємо, що держава-постійний член Ради Безпеки ООН створила ситуацію, коли ревізійні актори виграють від підриву Росією міжнародного права й порядку [29]. Успіх РФ може спровокувати каскад якісних і кількісних змін на політичній карті світу. Це пояснює важливість встановлення особливостей поширення реваншистських сил в сучасному світі та визначення імовірних наслідків їх діяльності.

В іншій частині Євразії, у Індії та Пакистані також популярні настрої реваншизму, будь-яка сутичка на кордоні спірного регіону Джамму і Кашмір може швидко перерости в повномасштабні бойові дії. Ситуацію погіршує те, що в індійській частині Кашміру, населеній переважно мусульманами, панують сильні сепаратистські настрої. Їх підживлює високий рівень безробіття [29]. Ідеї реваншизму озвучують окремі політики в Будапешті, які претендують на спадщину Угорського Королівства. Попри наявність прикладів реваншизму в системі міжнародних відносин, політико-географи переважно обходять цю чутливу тему в існуючій літературі, але її замовчування не означає відсутності.

Актуальність і новизна дослідження. Для України проблема геополітичного реваншизму актуальна у зв'язку із російсько-українською війною, яка триває із 2014 року. Це імперіалістична війна за своїми цілями. Росія станом на 2024 рік вважає себе спадкоємицею російської імперії та СРСР, натомість колишні радянські республіки – несuverенними чи квазі-суверенними територіально-політичними утвореннями. У основі цього погляду російських правлячих еліт лежить прагнення реваншу за уявні територіальні втрати ХХ століття, коли їх імперський проєкт зазнав поразки.

Новизна дослідження чітко простежується в контексті:

1) удосконалення понятійно-термінологічного апарату сучасних політичної географії та географії конфліктів, адже поняття «реванш» з точки зору змістового наповнення має виразну просторову конотацію і стосується повторного здобуття суб'єктом міжнародних відносин політичного контролю над певним чітко визначеним простором;

2) встановлення країн світу, які у 2024 р. реалізують різними засобами політику реваншизму, або прагнуть цього;

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. На наш пог-

ляд, реваншизм сьогодні відкрито, або завуальовано реалізують низка країн світу, це руйнує т.зв. Ялтинський світовий міжнародний порядок, порушує територіально-політичну структуру світу, яка склалася під час і після завершення холодної війни. У цьому контексті важливий політико-географічний аналіз цього явища і суспільно-географічного процесу. Якщо говорити про політичну географію, то до базових функцій наукового напрямку відносять: описову, пояснення, управлінську та прогностичну. Описова функція стосується пояснення просторових проявів реваншизму. Функція пояснення стосується генези і наслідків реваншизму. Управлінська функція стосується профілактики реваншизму і мирного врегулювання територіально-політичних протиріч, спричинених реваншистською геостратегією. Прогностична функція стосується проектування наслідків реалізації політики реваншу, зокрема у перформатуванні існуючої територіально-політичної структури світу.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Сьогодні у світовій суспільно-географічній англійській літературі поняття «реваншизм» використовується в контексті опису владних відносин у міському просторі представниками школи радикальної географії. Зокрема про реваншизм пишуть А. Кларк і С. Парселл [34] як про практики владного контролю над урбопросторами. Унаслідок впливу ідей антигеополітики в світовій геополітиці тема реваншизму згадується хіба що в історичному контексті.

Інша ситуація в центральноєвропейській науці. Дослідження проблеми «образ» щодо територіально-політичних наслідків розвалу імперій і утворення національних держав все ще актуальні. Близьке поняття до реваншизму – ревізіонізм. Йдеться про політику перегляду існуючого міжнародного порядку. Про різні прояви російського реваншизму на ідеологічній основі неоевразійства пише М. Дністрянський [11], який справедливо зазначає, що у неоевразійських геополітичних побудовах зовсім не було місця як геополітичній цілісності багатьом суверенним державам, у тому числі й Україні. У своїй статті В. Стафійчук розглядає польсько-українські взаємини у ракурсі історичних травм та конфліктів. Він справедливо зазначає, що поляки і українці продовжують жити переважно у власному дискурсі. Окремі політики обох держав дуже односторонньо використовують непрості події з минулого з метою отримання політичних дивідендів [25]. Р. Сливка [18, с. 241] прослідковує процес

пред'явлення претензії державою на володіння територією чи з приводу міжнародного режиму території, яке розвивається у напрямку від усвідомлення цінності території для певної спільноти (територіалізація) до появи її інтересу щодо реалізації влади групи в її межах. Ефективний контроль над територією встановлений у результаті окупації є підставою для спроби легітимації контролю державою-агресором. Вона домагається визнання суверенітету над територією де-юре. Така практика характерна для держав, які окупували і анексували в односторонньому порядку частину території [18, с. 243].

Засновник Інституту міжнародних відносин Франції (IFRI) Д. Муазі у своїй книзі «Геополітика емоцій» вказує на важливість аналізу емоцій, що живлять реваншизм. Він розмірковує про те, що приниження внаслідок розпаду СРСР і втрати міжнародного статусу росіяни сприймають як привід для реваншу. Він справедливо зазначає, що цей народ не має чіткого бачення кордонів своєї країни і «на відміну від Франції та Великої Британії, росія втратила імперію, не віддалену від батьківщини океанами, а таку, що починалася просто за порогом... У своїй щойно здобутій незалежності, а також дипломатичній і політичній свободі нові країни, від Грузії до України та Балтійських країн, продовжували існувати, залишаючи болочим нагадуванням про крах російської імперії» [21]. Актуальним і вартим наслідування українськими географами є доробок французького картографа Ф. Рекацевіча. Він відомий своїми публікаціями у виданні «Le Monde diplomatique». Назви карт Ф. Рекацевіча: «Невизначні кордони Європи» (2012), «Африка без країн» (2012), «Індія: задум оборони» (2009), «Мрії про імперію» (2008) та ін. [17]. Вони свідчать про картографічну репрезентацію геополітичних уявлень та ідей, зокрема реваншистських.

Контраверсійна за змістом українська «Геополітика: енциклопедія» [3] розглядає цілу низку геополітичних проектів національних держав, які при певних умовах могли б прагнути ревізіонізму. У енциклопедії, зокрема, вміщені статті авторства М.А. Шепелева «Великого Азербайджану. проект» [3, с.107-111], «Великої Албанії. концепція» [3, с.111-114], «Великої Болгарії. концепція» [3, с.115-117], «Великої Вірменії. концепція» [3, с.117-119], «Великої Греції. концепція» [3, с.119-121], «Великої Румунії. концепція» [3, с.121-125], «Великої Сирії. концепція» [3, с.111-126]. Ідейна москвоцентричність даної енциклопедії простежується у підкресленій увазі до кон-

цепту євразійства і його діячів, одіозних російських і радянських ідеологів геополітичного волонтаризму (О.Дугін, Й.Сталін, А.Громико та ні.), відсутністю статей про українських геополітиків, відсутністю статті присвяченої «великоросійським амбіціям», хоча росія фактично і є тією державою, що усвідомлено порушила норми міжнародного права і здійснила агресію щодо країн пострадянського простору.

Історія російського зовнішньополітичного реваншизму – тема, яка висвітлена в працях історика М. Дорошка [12], який стверджує, що війни Путіна проти незалежної України з 2014 року мають на меті «остаточне вирішення українського питання», а режим в росії є загрозою міжнародній безпеці, оскільки його діяльність зорієнтована на зовнішньополітичні завоювання. Ґрунтовний аналіз нових тенденцій у зовнішній політиці росії на початку ХХІ століття здійснили І. Гурак, І. Цепенда [8]. Автори розглядають витоки ревізіонізму В.Путіна у зовнішній політиці.

Тема зовнішньополітичного реваншизму добре висвітлена у праці дослідників Ю.Городніченка, І. Сологуб [6], які справедливо зазначають, що росія не прагне переговорів з Україною, а вимагає повної капітуляції. У аналітичній праці Українського кризового медіацентру (УКМЦ) знаходимо глибокий опис проблеми сучасного зовнішньополітичного реваншизму на прикладі росії, Сербії та Угорщини та методів реалізації цієї зовнішньополітичної стратегії [23]. Стаття УКМЦ вказує на реваншизм як «злочинний політичний дискурс», «інструментарій, що полягає у нав'язуванні відповідних комплексів населенню», «орієнтація на минуле є обов'язковою характеристикою даного явища», а також він є технологією формування територіальних претензій, як і маніпуляцією населенням, що полягає в умисному підбурюванні до помсти [23]. Згідно згаданого матеріалу УКМЦ, об'єктами територіальних претензій угорських реваншистів виступають найчастіше Хорватія, Україна, Румунія [23]. УКМЦ вказує також, що сербський реваншизм став ідеологічним підґрунтям війн у Хорватії (1991-1995), Боснії і Герцеговині (1992-1995), Косово (1999) [23]. Реваншистські ідеї підживлюються в Італії щодо хорватських приморських регіонів Істрія та Далмація, в Хорватії щодо хорватських етнічних анклавів у Боснії і Герцеговині [23]. До головних методів реалізації реваншистських планів УКМЦ відносить: мобілізацію етнічних груп в сусідніх державах, культурний вплив, культивування образу історичної трагедії втрати зе-

мель в минулому, роздача громадянства чи інших посвідчень, що свідчать про етнічну належність [23].

Ретроспективний погляд на витоки центральноєвропейського реваншизму дає І. Гоменюк у своїй праці «Провісники Другої світової» [5], який пояснює яким чином політики міжвоєнного періоду використовували територіальні втрати за наслідками Першої світової війни як інструмент політичної мобілізації населення. Як зазначає автор: «на величезному просторі від Лалпандії до Греції і від Рейну до Дону вирували пристрасті, під'юджені образами щодо нових кордонів. Територіальні претензії до сусідів мали практично всі тогочасні держави регіону ...» [5, с. 6]. Видатний американський історик Т. Снайдер у своїй монографії «Криваві землі» також розмірковує про наслідки постверсальського несправедливого розподілу кордонів, які спричинили бажання реваншу у Німеччині та її союзників – Угорщини та Болгарії. Описуючи наступ німецьких військ на Польщу у вересні 1939 р., американський історик пише, що німецьких солдат настановляли, що Польща – несправжня країна, а польська армія – несправжня армія [19, с. 132]. Т. Джадт вказує: «У міжвоєнний період у Європі було повно держав-«ревізіоністів»: росія, Німеччина, Австрія, Угорщина та Болгарія – усі вони зазнали поразки у Великій війні та чекали нагоди отримати територіальні відшкодування» [10, с. 23].

Про глибоко вкорінені національні нарративи, територіальні претензії, що розвиваються, і головні геополітичні стратегії, які сформувалися та були сформовані арабо-ізраїльським конфліктом пишуть І. Імран та ін. [36] у своїй праці, що звертає увагу на обмежені можливості міжнародного права у вирішенні близькосхідного конфліктного вузла. Автори зазначають, що принцип територіального суверенітету, який передбачає, що держава має повну владу над своєю територією, стає складним для реалізації у контексті, де територіальні претензії накладаються або оспоруються, як це засвідчив ізраїльсько-палестинський конфлікт [36, с. 174]. І. Імран та ін. справедливо зазначають, що реалізація принципів міжнародного права в конкретних конфліктах стикається із проблемою забезпечення виконання його вимог, особливо у контексті, де геополітичні інтереси могутніх держав переплітаються із правовими принципами [36, с. 174]. Автори вважають, що укорінення ізраїльсько-палестинського конфлікту в історичних, релігійних і національних нарративах у поєднанні зі зміною геополітичного ландшафту представляє

складну арену для застосування міжнародного права [36, с. 175]. Отже, хоча міжнародне право не визнає історичних прав держави на певні території, все ж реальність міжнародних відносин показує значимість реваншистських, у своїй природі політичних імперативів територіально-політичних конфліктів, які генеруються сторонами конфлікту. І.Імран та ін. влучно зазначають, що геостратегічні наслідки конфлікту, в якому беруть участь регіональні та глобальні сили, виводять його за межі двосторонньої суперечки, тим самим ускладнюючи застосовність міжнародного права [36, с. 175].

росія вважає, що її реваншизм на пострадянському просторі не може оцінюватися з точки зору міжнародного права, оскільки це її особлива зона геополітичних інтересів. А країни, які є в цій зоні не є повністю суверенними (вона свідомо називає їх маріонетками Заходу знижуючи таким чином їхній міжнародно-правовий статус), а отже і конфлікти на їх території не є предметом розгляду міжнародних інстанцій. Привнесення геополітики в міжнародні правові відносини є спробою обійти міжнародне право, або ж створити прецеденти, на які світ з часом не реагуватиме, оскільки звикне чи змириться. Свого роду «особливий випадок». Це є частина стратегії росії для поширення вигідних собі геополітичних наративів, які свідомо чи несвідомо підхоплюють дослідники Заходу. Прикладом є блискуча завдячуючи ерудиції автора, Д. Єргіна, книга «Нова карта світу: Енергетика, клімат, конфлікти» [15], яка своєю структурою ілюструє геополітичні наративи Кремля. Монографія побудована таким чином, що ретранслює погляд країн-гегемонів на політичну карту світу. А російський реваншизм згадується в розділі «Карта росії». Автор також дуже детально висвітлює фундаментальні основи китайського ревізіонізму щодо територіально-політичної структури сучасного світу.

Викладення основного матеріалу. Реванш – відплата за поразку, невдачу, програш і т. ін. у чому-небудь [24]. Поняття найчастіше використовується у сферах політики та спорту. У політичній географії змістове наповнення поняття «реванш» пов'язане із намірами державою чи окремими політичними групами, що її репрезентують, реалізувати територіальну експансію за рахунок втрат іншої держави під виправданням компенсації за втрату юрисдикції над оспорюваною територією в минулому унаслідок військової чи уявної політичної поразки. Реванш і експансіонізм близькі поняття. У сенсі імперської політики має свої теоретичне обґрунтування, яке полягає у спробах тео-

ретично довести, що певна країна або нація «має право» на територію або багатства іншої країни, на втручання в її економічне, політичне і духовно-культурне життя. Сучасний приклад – наміри і дії РФ щодо країн пострадянського простору. Такі дії суперечать ідеалістичному трактуванню міжнародних відносин в сенсі рівності прав всіх народів, націй і держав, а також принципам Статуту ООН. Виходячи із засад політичного реалізму, кожна країна має реалізувати власні національні інтереси у залежності від своїх можливостей. Адміністрація 45-го Президента США Д. Трампа покладалась у зовнішній політиці на постулат примату національних інтересів та двосторонніх взаємин у міжнародних відносинах. Це означало, що США можуть усунути від ролі глобальної сили, що забезпечує дотримання міжнародного права, коли це йтиме у розріз із їх національними інтересами. Таким чином, у випадку перемоги реалістів у США на президентських і парламентських виборах у 2024 році, що виступають з позицій ізоляціонізму, в світі виникне ситуація відсутності країни-гегемона, яка зможе вплинути на порушника міжнародного права. Недостатня реакція ООН, ОБСЄ і НАТО на порушення суверенітету України підриває віру в ефективність колективних міжнародних структур у профілактиці реваншизму.

Однак, реванш – це не тільки намір чи дія, яка зорієнтована на реалізацію імперських прагнень та геополітичної гегемонії. Реваншом можна назвати і відновлення міжнародно визнаного територіального суверенітету державою, який був втрачений внаслідок агресивної війни зі сторони ворожої держави. Отже, маємо дві конотації поняття «реванш»: 1) імперіалістична, експансіоністська; 2) ліберально-демократична, правова.

У сфері політичної географії варто говорити про територіально-політичний реванш, і розуміти його як здійснений акт набуття суверенного контролю над територією де-факто чи де-юре після попередньої його втрати.

Натомість, намір реваншу описується поняттям «реваншизм». Реваншизм – політика переможеної у війні держави або певних суспільних кіл цієї держави, спрямована на підготовку нової війни під приводом повернення втрачених в результаті попередньої поразки територій або позицій [24].

Реванш в сенсі структурування політичної карти світу можливо здійснити трьома шляхами: 1) воєнним, тобто насильницьким шляхом; 2) правовим, тобто шляхом міжнародно-правових угод про добровільну передачу

території, або зміну її правового статусу, наприклад, шляхом автономізації чи федералізації; 3) прихованим поширенням «м'якої сили» на господарство, політику, культуру населення певного оспорюваного регіону з метою створення сприятливих передумов для непрямого управління територією в майбутньому.

Перший шлях реалізації реваншу застосовує росія щодо України, починаючи із 2014 року, він передбачає військову окупацію, прискорену інтеграцію територій в російські політико-правовий, інформаційний, економічний та культурно-освітній простори, позазаконні адміністративно-репресивні дії щодо населення окупованих територій, включно із нав'язуванням громадянства російської федерації. Другий шлях проявляється у створенні країною-реваншистом таких політико-правових передумов, які б змусили ворожу країну відступити від своїх суверенних прав щодо певної території. Тобто йдеться про погрозу суттєвого погіршення міжнародного положення держави, у разі якщо вона не задовільнить територіальні претензії країни-реваншиста. Такими були дії Німецького Рейху щодо Чехословацької Республіки під час Мюнхенської угоди 1938 року, в результаті остання мала задовільнити територіальні претензії Третього Рейху, Польської Республіки та Королівства Угорщина. Третій шлях також застосувала росія щодо пострадянських країн, використовуючи експорт корупції, російських та квазі-радянських геополітичних наративів (ЗМІ, культурні і релігійні канали), політичного впливу (фінансування російських агентів впливу та дії щодо делегітимізації державних інститутів та хаотизації внутрішньої політики), застосовуючи інструменти економічної блокади (дискримінація в двосторонній торгівлі та енергетичний шантаж) та експансії (здобуття контролю над цінними економічними активами України), дискредитації нашої держави на зовнішній арені.

Територіальний реванш може бути повністю реалізованим, або тільки частково. Реванш реалізується актом окупації всієї території, або в наслідок тактики «нарізування салями», тобто поступової окупації території невеликими ділянками упродовж тривалого часу. Останню тактику застосовують для прикладу КНР, В'єтнам і Філіппіни щодо облаштування спірних островів у Південно-Китайському морі. При цьому зі сторони КНР маємо невизнання правових рішень Постійної палати третейського суду в Гаазі щодо врегулювання спору в Південно-Китайському морі на користь Філіппін.

Можна окреслити двох модельних си-

туацій прояву реваншизму в сучасному світі:

1. Розпад імперських держав на низку суверенних держав і подальшим проявом неоімперських реваншистських амбіцій всередині колишніх метрополій.

2. Реваншизм, який жевріє внаслідок міждержавних територіально-політичних конфліктів минулого, при чому жодна держава не була імперським утворенням (територіальний конфлікт Болівії та Чилі).

Реалізація реваншистської політики може мати декілька цілей: 1) відновлення втраченого територіального суверенітету за наслідками збройної агресії інших держав; 2) встановлення територіального суверенітету над прилеглими до країни-реваншиста територіями; 3) «розмивання» територіального суверенітету ворожої країни інструментами «розумної» сили; 4) створення особливих правових режимів користування спірною територією, які слугують інтересам країни-реваншиста, наприклад нав'язування договорів про тривалу оренду території для потреби створення цивільної (освітні, релігійні, соціальні заклади) і військової інфраструктури, як от військові бази.

Ідеї реваншу за поразки минулого можуть бути відображені і в державній символіці. Атрибутика країни у формі знаків, символів, кольорів репрезентує національно-державницьку ідею. Основними атрибутами державності є герб, гімн та прапор. Часто об'єктом суперечностей між державами стають не тільки сакральні об'єкти, але і природні чи рукотворні утворення, яким присвоюється особлива цінність у ролі символу. Така суперечність стосується – гори Арарат. Священна для вірменського народу гора зображена на державному гербі Вірменії, її грошових знаках, однак підноситься в 32 кілометрах від державного кордону на території Туреччини. Офіційно Арарат входив до складу Вірменії всього близько року, в 1921 році він був переданий Туреччині у відповідності з укладеним договором між Радянським Союзом і Туреччиною про поділ Вірменської Республіки [9].

Окремі спірні території міфологізуються у суспільній свідомості засобами державної пропаганди задля створення перцепційного образу порубіжжя національної території. Це, зокрема знаходить відображення у поштових марках, грошових знаках, мистецьких і картографічних творах, офіційних документах. Така міфологізація спірної території має наслідком те, що будь-які неузгоджені із сусідніми країнами дії Японії в Східнокитайському морі викликають хвилю вуличних протестів у Південній Кореї і широко висвітлюються у ЗМІ. Уяв-

на геополітика образів територій, над якими країна планує повернути контроль, проявляється у зображеннях на грошових знаках. Так, Азербайджан зобразив на своїх монетах територію країни, якою вона була в 1988 р., до війни в Карабасі.

Аргентина оспорує у Великої Британії (яка не бажає вступати в переговори по цьому питанню) Фолклендські (Мальвінські) острови, Південну Георгію і Південні Сандвічеві острови. Існують поштові марки згаданих держав, які відображають їх суверенітет над спірними територіями [31, 44].

Перцепційний образ «російського Криму» активно створює російська пропаганда. Так, після анексії Криму пошта Росії випустила поштові марки із зображенням Херсонського і Тарханкутського маяків. Співробітники «Укрпошти» відразу після випуску «Поштою Росії» марок із зображенням анексованого Криму направили офіційного листа до Всесвітнього поштового союзу (ВПС) з проханням визнати їх марки недійсними [28]. Україна відповіла на російські дії випуском блоку власних марок під назвою «Крим – це Україна» [27]. Яскравим прикладом формування геополітичного образу російсько-української війни стало видання Укрпоштою поштової марки 12 квітня 2022 р. «Русській військовий корабель, іді...!», яка стала філателістичною подією того року і символом опору російському реваншизму. Наступного дня після випуску марки українські ВМС вразили російський крейсер «Москва». Марка стала частиною українського геополітичного нарративу щодо військового реваншу України над росією.

Карта працює не тільки як просте відображення території, але виступає як символічний агент готовий створити те, що називають *іконізація*, це найвища точка у продукуванні карти і передача значення і важливості. Повідомлення, яке передає карта може підмінити реальність [32, с. 5]. Як зазначає Ш. Ваїсова, карта може бути засобом соціального конструювання реальності і «слугою» політичної діяльності. Про це свідчать пропагандистські карти і свідоме маніпулювання картою [43, с. 50]. З 90-х років зростає інтерес науковців до того, як карти вписали владу і підтримували її домінуючі політичні структури. Монографія Д. Вуда "Сила карт" (1992) є найкращим твором, присвяченим цій темі [44]. У працях Б. Харлі [37, 38] вперше звернено увагу на ідеї влади, ідеології, які знаходять відображення у картах. Вчений вважав карти за соціальні документи, які потрібно було зрозуміти в їхніх історичних контекстах. Б. Харлі стверджував, що карто-

графи несуть етичну відповідальність за наслідки застосування карт [35]. У роки Першої і Другої світових воєн широко використовувались пропагандистські карти з метою створення вигідного (часто вигаданого) перцепційного образу дійсності, який відображав загрози безпеці держави задля виправдання агресивної політичної і військової діяльності та мобілізації підтримки населенням дій уряду. Ці ідеї добре відображені у науково-популярному фільмі ББС «Краса карт» [42].

Проблема інтерпретації спірних чи незаконно анексованих територій на картографічних творах викликає палкі дискусії між видавцями та зацікавленими сторонами в конфлікті, переважно тих, які постраждали від дій опонента. У КНР та Індії ухвалені закони, які диктують, яким чином мають відобразитися національні кордони на картах, що публікуються в країні. Уряд Індії погрожував обмежити застосування операційної системи Microsoft Office Windows 95 з приводу відображення на ній картосхеми часових поясів, де Кашмір був розділений між Індією, Пакистаном і КНР. Китайська влада, натомість, вимагали, щоб Тайвань не відображався як окрема держава, а марокканська влада – відображення Західної Сахари в складі Марокко. У результаті компанія Майкрософт пристосувала програмне забезпечення, яке продавалось на території зазначених держав таким чином, що були враховані побажання згаданих національних урядів, тобто індійська версія відображала Кашмір частиною індійської території, Тайвань як частину КНР, а марокканська версія – Західну Сахару як частину Марокко [43, с. 50].

У демократичних країнах ліберальна видавнича політика і відсутність цензури має одним із наслідків численні приклади картографічних помилок, наприклад – некоректне зображення зон конфліктів на картах, чи на цифрових картах Google Map чи інших ресурсах картографічної інформації. Зображення спірних територій було підставою для подальшої легітимізації сторонами суперечки своїх прагнень [33]. Подібного типу помилки траплялися у випадку картографічної інтерпретації анексованого росією в Україні Криму у випадку всевітньо відомих "National Geographic Society" та "Larousse" [30]. Картографи зображають на картах фактичну ситуацію, навіть якщо новий статус-кво вважався багатьма країнами нелегітимним [1]. Офіційна позиція Національного Географічного Товариства (США) наступна: "Картографічна політика Національного географічного товариства полягає в тому, щоб якнайкраще відобразити реальність. Більшість

політичних кордонів, зображених на наших картах та атласах, стабільні та незаперечні. Ті ж з них, які ставляться під сумнів, позначаються в особливий спосіб – це “території з особливим статусом” на сірому тлі» [4].

Релятивізм світової географічної і картографічної спільноти щодо ситуації в Україні полягає у тому, що пропаговані цінності плюралістичної демократії відступають на задній план і на картах відображається та реальність, яка створена внаслідок порушення принципів міжнародного права і насильницької реалізації геополітичних планів. Комерційні інтереси превалюють над правовими нормами.

Ще одним способом відображенні історичних претензій на території суміжних держав є зображення цих територій на таких офіційних документах як національні паспорти. У 2012 Тайвань разом з урядами ряду країн регіону піддав серйозній критиці рішення Китаю унести в нові паспорти тематичні зображення спірного морської акваторії і тайваньських пам'яток. На сторінках нового паспорта, який видається терміном на 10 років, Південно-Китайське море позначається "пунктиром", як що належить Китаю, а також популярними туристичними об'єктами нарівні з площею Тяньаньмень та Великою китайською стіною включені тайванські озера Сонця і Місяця, гірська дорога Ціншуй (Скелі Чінгшуй) у повіті Хуалянь. Ці зміни відображають наполегливі претензії Китаю на все Південно-Китайське море, хоча належність островів Спрітлі, обведених пунктирною лінією, частково або повністю заперечують Тайвань, В'єтнам, Філіппіни, Бруней і Малайзія. У відповідь на дії КНР Індія почала видавати китайським громадянам візи в посольстві Індії в Пекіні з картою, на якій спірний район вказаний як територія Індії. Філіппіни і В'єтнам вважають дизайн китайських паспортів порушенням свого суверенітету.

Цікавим проявом реваншизму може бути віртуалізація реваншистської політики, яку описує О. Висоцька в статті «Віртуальні території» [3, с.147-149], яка пише, що об'єктами віртуального простору є також віртуальні держави – віртуальні утворення, що заявляють про свою державність, але не є справжніми державами у територіально-географічному розумінні, оскільки імітують деякі їхні риси (назву, атрибути, «населення», політичний статус тощо), можуть претендувати на території, які їм непідвладні (наприклад, «розташовуючись» на Марсі чи інших планетах). У іноземній літературі такі віртуальні утворення називають

«мікронації» (англ. micronations), які можна віднести до т.зв. «модельних» країн, чи т.зв. «нових державницьких проєктів». Мотивація для створення «мікронацій» включає теоретичні експерименти, політичний протест, мистецьке самовираження, особисте підприємництво і зв'язок із кримінальною активністю [40].

Віртуальні проєкти т.зв. «російської імперії» чи «романівсько імперії» ще з 2011 р. просуває в медіа російський экс-депутат А. Баков. До цих намірів слід відноситися не тільки як до політико-географічних курйозів, але й до політичних технологій, що можуть умисно продукуватися для розхитування інших держав шляхом створення віртуальних образів неіснуючих територіально-політичних суб'єктів. Яскравим прикладом є реалізація в минулому технології «народовладдя» в Україні засобами проросійських СДПУ та «Українського вибору» В. Медведчука. Як зазначає Л. Величко [2], т.зв. «територіальні громади» від Медведчука намагалися замінити собою державу: збирати податки, видавати автомобільні номери. Планували: створення «народних митниць» і «народної міліції». Між цим захоплювати комунальні приміщення та агітувати за Росію. Саме з них має початися створення окупаційних адміністрацій чергових «народних республік». Спроба створення вигідної режиму В. Путіна «паралельної» України виявилась нежиттєздатною.

Опрацьована нами база даних «Конфлікт барометер» за 2011-2022 рр. дає змогу виокремити ті міжнародні територіально-політичні конфлікти, які можна охарактеризувати як реваншистські за характером. Головним критерієм щодо їх виділення в окрему групу є факт військових дій в минулому щодо встановлення територіального контролю над спірними територіями та/або підписання повоєнних договорів, що регулюють міжнародно-правовий статус, який в даний оспорюється.

У табл.1 наведена база даних про територіально-політичні конфлікти реваншистського характеру в 2001-2022 роках. Сюди включені випадки, коли держава чи намагається повернути території, контроль над якими втрачений військовим шляхом. Колонка таблиці «Предмет конфлікту» дозволяє типізувати даний тип конфліктів за критерієм політико-географічного положення території, з приводу якої триває протистояння. Дана таблиця складена на основі нашого попереднього дослідження, яке в даний роботі доповнене даними за 2022 рік.

Динаміка інтенсивності ТПК реваншистського характеру в 2011-2022 рр.

№	Суб'єкт реваншу Об'єкт реваншу	Предмет конфлікту, війна, міжнародний договір	Рік початку ТПК.	Інтенсивність конфлікту											
				2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Новий час</i>															
1.	Аргентина Велика Британія	Фолклендські / Мальвінські острови, Фолклендська війна (1982)	1833	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	
2.	Болівія Чилі	сухопутний коридор до Тихого океану Тихоокеанська війна (1879-1884), «Договір 1904 року між Чилі та Болівією»	1883	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	
<i>Новітній час. Друга світова війна та Ялтинсько-Потсдамська мирна система</i>															
3.	Японія Росія	Малі Курильські о-ви, Друга світова війна, Сан-Франциська мирна угода 1951 року	1945	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	
4.	Сирія Туреччина	регіон Хагай, референдум про приєднання до Туреччини в 1939 році, інкорпорація регіону в склад Туреччини	1946		3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	
<i>Деколонізація і утворення нових незалежних держав (1947-1988)</i>															
5.	КНДР Республіка Корея	територія Корейського півострова, Корейська війна 1950-1953, Угода про перемир'я 1953 року.	1948	2	2	2	2	3	2	2	2		3	2	
6.	Ліван/Сирія Ізраїль	прикордонна територія Ферми Шебаа, Шестиденна війна 1967 року, анексовані Ізраїлем в 1981 році.	1948	3	3	3	2	2	2	2	3	2	3	2	
7.	Палестина Ізраїль	сецесія Палестини, арабської частини м. Єрусалим	1948	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
8.	Сирія Ізраїль	територія Голанських висот	1948	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
9.	КНР Китайська Республіка	сецесія острова Тайвань із політ. режимом Китайської Республіки	1949	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
12.	Іспанія Велика Британія	де-юре, британська заморська територія Гібралтар, напіванклав під британським контролем		1	1	2	2	2	1	2	2		2	2	
13.	КНР Індія	прикордонні території, штат Арунчал Прадеш,	1954/ 1959	2	2	2	2	2	2	2	1	1	3	3	

14.	Індія КНР	Прикордонні території, регіон Аксай Чін	1954/ 1959	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	3	3	3
15.	т.зв. Західно Сахарська Арабська Республіка Марокко	анексія Марокко частини території Західної Сахари***	1975	3	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	2	3
15.	Гватемала Беліз	територія півдня Белізу з виходом до узбережжя Карибського моря	1981	1	3	3	3	2	3	2	2	2	2	2	3	2
<i>Розпад СРСР і біполярної системи світоустрою (1987-2000)</i>																
16.	Вірменія Азербайджан	прикордонні райони, ексклави Арцвашен (де- юре територія Вірменія, де-факто контролює Азерб.),	1987	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5	3	4
	Азербайджан Вірменія	ексклави Кяркі, Бархудаулі, Софулу, Юхари Аскіпара (де-юре територія Азербайджану, де-факто контролює Вірменія)	1987	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5	3	4
18.	Грузія т.зв. Абхазія, РФ	сецесія Абхазії під де-факто протекторатом росії	1989	3	2	2	2	2	3	2	2	3	2	2	2	2
19.	Грузія т.зв. Південна Осетія, РФ	сецесія Південної Осетії під протекторатом росії	1989	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	2	2	2
20.	Сербія т.зв. Косово	сецесія Косово під де- факто протекторатом НАТО і ЄС	1989	3	3	1	1	1	1	2	2	2	1	2	2	2
21.	Молдова т.зв. Придністровсь ка Молдавська Республіка, РФ	сецесія Придністров'я під де-факто протекторатом росії	1989	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
22.	Естонія Росія	прикордонні території, Віру-Інгері та більша частина колишнього повіту Петсерімаа Естонії	1991/ 1994	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2
<i>Сучасний етап (2001-2022)</i>																
26.	Україна Росія	акваторія і шельф Азовського моря, Керченська протока, о.Тузла	2003	1	1	2	3	3	2	2	3	3	2	2	5	
28.	Південний Судан Судан	прикордонний регіон Аб'єй, ресурси	2011	4	5	3	3	3	3	3	2	1	1	1	1	1

24.	Україна Росія	окупований росією п-ів Крим в складі АР Крим та м. Севастополь	2014				3	2	2	2	2	2	2	5	
29.	Україна Росія	Агресія, окупація, незаконна анексія орієнтовно 18% території України, зокрема м.Севастополь, АР Крим, о. Джагирлач	2014				5	5	5	5	4	4	4	4	5

Отже, пропонуємо такі їх типи:

1. *Острівні території – об'єкти реваншизму:*

1.1. Фолклендські/Мальвінські, Південні Сандвічеві та Південні Оркнейські о-ви (Аргентина – Велика Британія); 1.2. Малі Курильські о-ви; 1.3. Тайвань; 1.4. о-ви Парслі/Перехіль, 1.5. о. Тузла; 1.6. о. Джагирлач (станом на 26.03.2024).

2. *Анклави, напіванклави – об'єкти реваншизму перфорованих держав:* 3.1. Британська заморська територія Гібралтар (Іспанія-Велика Британія); 3.2. ексклави Арцвашен (де-юре територія Вірменії, де-факто контролює Азербайджан), Кяркі, Бархудабли, Софулу, Юхари Аскіпара (де-юре територія Азербайджану, де-факто контролює Вірменія).

3. *Прикордонні території – об'єкти реваншизму:*

3.1. Сухопутні транспортні коридори: 3.1.1. Перспективний сухопутний коридор до Тихого океану (Болівія - Чилі); 3.1.2. перспективний Зангезурський коридор (мав би з'єднати Азербайджан із Нахічеванським ексклавом).

3.2. Прикордонні де-факто окуповані / анексовані території: 3.2.1. Прикордонна територія Ферми Шебаа (Ізраїль-Ліван); 3.2.2. територія Голанських висот (Ізраїль-Сирія); 3.2.3. Комплекс спірних територій між Естонією і РФ, Віру-Інгері та більша частина колишнього повіту Петсерімаа Естонії; 3.2.4. Регіон Хатай (Сирія-Туреччина); 3.2.5. Аксай Чин (Індія-КНР); 3.2.6. Нагірний Карабах (Вірменія – Азербайджан); 3.2.7. Абхазія (РФ-Грузія); 3.2.8. Цхінвальський регіон / самопроголошена Південна Осетія (РФ-Грузія); 3.2.9. Придністров'я (РФ - Молдова); 3.2.10. Південний Беліз (Гватемала - Беліз); 3.2.11. Ентитет Республіка Сербська, включно із округом Брчко (Сербія - БіГ).

4. *Територіально-політичні утворення із нерегульованим міжнародно-правовим статусом:*

4.1. Палестина, Сектор Гази та палестинський сектор міста Єрусалим (Ізраїль-адміністрація Палестинської автономії, рухи ФАТХ і ХАМАС); 4.2. Західна Сахара (Марокко – Сахарська Арабська Демократична Республіка); 4.3. Республіка Косово (Сербія-Косово); 4.4. Аб'ей (Судан-Південний Судан); 4.5.

Республіка Китай/Тайвань (КНР-Республіка Китай); 4.6. Турецька Республіка Північного Кіпру (Кіпр – ТРПК).

5. *Сусідні держави в цілому.* 5.1. Територія України (триваюча агресія і окупація РФ); 5.2. Територія об'єднаної Корейської держави (претенденти КНДР та Південна Корея).

Дискусійним питанням залишається наступне: чи можна назвати окремі держави, що втратили унаслідок військової агресії суверенний контроль над частиною території як реваншистські? Це пояснюється тим, що поняття «реваншизм» має більше негативну конотацію. Однак, слід звернути увагу, що ідеї реваншизму з'являються я в суспільствах, яким нав'язані на їх погляд несправедливі угоди за результатами військових дій. Саме апеляція до справедливості є важливим рушієм політичних рухів всередині країни, що зазнала поразки, та зорієнтовані на політичну і військову мобілізацію задля перегляду несправедливих угод і «справедливого» вирішення територіально-політичних претензій. Отже, реваншизм не стосується держав, які не були зв'язані мирними угодами із де-факто фіксацією втрати окупованих територій і не припиняли дипломатичний та збройний опір агресору. Міжнародне право і міжнародні організації, у своїй переважній більшості, на стороні таких країн як Азербайджан та Україна. Вони у свій час втратили суверенний контроль над низкою територій внаслідок агресії сусідів і їх боротьба за відновлення територіального суверенітету триває. Їх неможливо назвати реваншистськими країнами, а державами, що ведуть справедливую війну за відновлення свого територіального суверенітету. Не виключено, що в разі реалізації сценарію замороження війни в Україні, може бути цілком вірогідним сценарій зародження реваншизму і в українському політикумі.

Країни, що прагнуть реваншу, можуть використовувати різні інструменти його реалізації. Воєнний (жорсткий) інструмент реалізації реваншу безуспішно застосували арабські держави у боротьбі із Ізраїлем. Схожий сценарій застосувала Аргентина під час програвшої для неї Фолклендської війни. Грецький реван-

шизм – спроба енозису (об'єднання) Греції та Кіпру – теж невдалий приклад втілення в життя політики реваншу за поразки під час греко-турецької війни 1919-1922 рр. Кіпрська криза призвела до введення військ країн-гарантів незалежності Кіпру, однією із них є Туреччина. Наслідком турецької окупації у 1974 р. стало утворення маріонеткової Турецької Республіки Північного Кіпру. До цього ж типу відносимо Корейський реваншизм – обидві корейські країни перебувають в стані війни і їх конституції проголошують, що метою кожного з урядів є розповсюдження своєї влади на всю територію півострова, всі спроби мирного зближення країн зазнали фіаско. Російський реваншизм є спробою відновити СРСР шляхом агресії в Молдові, Грузії та Україні, ця стратегія має багато інструментів, як м'якої (дипломатія, надання громадянства в прикордонних регіонах, економічна і культурна політика), так і жорсткої сили. Однак, неспроможність блискавичної війни проти України свідчить про провал стратегії Кремля. Останній намагається комбінувати рівень ескалації аж до погроз застосувати ядерну зброю, що створює ефект екзистенційної загрози в європейських колах і стимулює частину політичних еліт Заходу до політики компромісу із врахуванням т.зв. «територіальних реалій». До м'яких інструментів реалізації реваншу схиляється КНР із одночасною демонстрацією військової могутності і готовності до застосування силових інструментів. Прояви китайського реваншизму простежуються у спробах відтворити Китай у імперських територіальних межах із Тайванем і акваторією Південно-Китайського моря, втраченими на користь росії територіями Сибіру і Далекого Сходу.

На м'які інструменти геополітичного реваншу покладається Іспанія, у справі територіальних суперечностей з приводу оспорюваного із Великою Британією суверенітету над Гібралтаром. Угорський реваншизм – неофіційні територіальні претензії до сусідніх держав за територіальними наслідками Першої світової війни. Головний інструмент Угорщини – дипломатична діяльність із створення умов для виправдання геополітичного реваншу росії і КНР. Сербський реваншизм передбачає неофіційні територіальні претензії до БіГ із створенням геополітичних умов для бажаного для Сербії об'єднання із Республікою Сербською, Чорногорією та повернення сербського суверенітету над Косово. Вступ Хорватії (2009 р.) та Чорногорії (2017 р.) до НАТО нівелював наміри великосербських реваншистів.

Болівійський реваншизм проявляється у

тому, що країна не здійснює жодних дій проти держави-опонента, що виходять за рамки міжнародного права. Однак, здійснює дії правового характеру. Болівія втратила свій єдиний вихід до Тихого океану під час війни 1879-1883 років. В рамках угоди про перемир'я Болівія віддала Чилі прибережну провінцію Антофагаста. За часів правління президента-популіста Е. Моралеса Болівія включила до своєї Конституції 2009 року невід'ємне право на теперішні чилійські території. 2013 року Болівія подавала позов до Міжнародного суду ООН з цього питання, але суд відхилив його й запропонував домовлятися про вільний транзит болівійських товарів до й від чилійських портів [26]. Це питання є надзвичайно емоційним для Болівії, і вона святкує День моря кожного року, незважаючи на відсутність доступу до моря.

Висновки. Дослідження проявів реваншизму на політичній карті світу є важливим напрямом політичної географії, оскільки йдеться про кількісні та якісні її зміни. Сучасний реваншизм не втратив своєї привабливості для політичних еліт окремих держав. Міряти сучасні територіальні претензії минулими територіальними володіннями – прямий шлях до дестабілізації системи міжнародних відносин, що склалася за результатами II світової та Холодної війни. Великодержавний реваншизм є геополітичним чинником конфліктів, вимагає постійних механізмів щодо його попередження. Очевидним є те, що політичний наратив, який виправдовує територіальні завоювання на підставі історичних образ, не залишається тільки у сфері інформаційної політики, а формує «картину світу» широких мас населення у напрямку виправдання агресії. Існує багато способів перетворення реваншистських ідей із уявних геополітичних конструкцій у реальність насильницьких конфліктів. У більшості випадків реваншисти зазнавали поразки, як на полі бою, так і в дипломатичній сфері. Однак, наслідки реалізації геополітичного реваншу на практиці деструктивні, формуються нелегітимні з позицій міжнародного права режими в зонах перехресних територіальних інтересів держав: зони активних і заморожених конфліктів, анексовані території, військові та демаркаційні кордони, спірні території, квазі-держави, альянси ворогуючих держав. Міжнародне співтовариство повинно віднайти способи попередження реваншистської ідеології та реваншистських дій, а це потребує реформування Ради Безпеки і механізмів роботи ООН. Вона не тільки не виконує покладені на неї функції, а її члени приховано і відкрито реалізують по-

літику геополітичного реваншу. Як наслідок недієздатності ООН, створення міжнародних стабілізаційних сил під егідою ЄС і НАТО дуже важливе. Концепту непорушності територіального суверенітету країн зазнає ерозії сьогодні, відповідь – співрозмірні вчиненням злочинам дієві репресалії щодо порушників міжнародного порядку.

Перспективи використання результатів дослідження. Вивчення поширення реваншизму в сучасному світі збагатить теоретичний потенціал політико-географічного країнознавства, геополітики та географії територіаль-

но-політичних конфліктів. Стаття акцентує на розуміння того, що реваншизм не залишився суспільним явищем минулого, він продовжує бути геополітичним чинником конфліктів, а також кількісних та якісних змін на політичній карті світу. Агресивна риторика і територіальні претензії до сусідів є справжньою загрозою національній і міжнародній безпеці, а, отже, дипломати, правники-міжнародники, лідери світової думки повинні вже зараз напрацьовувати стратегію ранньої профілактики конфліктів, в основі яких покладено геополітичний реваншизм.

Література:

1. Баранов О. Крим на мапах світу: український чи російський? // BBC Україна. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/10/151019_crimea_maps_geography_google_vs
2. Величко Л. Сепаратистський проєкт Медведчука. Під виглядом територіальних громад по всій Україні створюються ЛДНРи // TEXTY.ORG.UA. 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://texty.org.ua/articles/68839/Separatystskiy_projekt_Medvedchuka_Pid_vygladom_terytorialnyh_gromad-68839/
3. Геополітика: енциклопедія / за ред. Проф. Є.М. Суліми. К.: Знання України, 2013. 919 с.
4. Головний картограф National Geographic: Ми позначасмо Крим як територію з особливим статусом // Українська правда: життя. 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/03/19/158814/>
5. Гоменюк І. Провісники Другої світової. Прикордонні конфлікти в Центральній-Східній Європі. Від розпаду імперій до Гляйвіцької провокації. Харків, 2017. 351 с.
6. Городніченко Ю., Сологуб І. Російський реваншизм має бути переможений в Україні // Вокс Україна. 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://voxukraine.org/rosijskij-revanshyzm-maye-buty-peremozhenyj-v-ukrayini>
7. Гурак І., Цепенда І. Нові тенденції у внутрішній та зовнішній політиці путінської Росії на початку XXI ст. (Частина 1) // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Modern Historical and Political Issues: Збірник наукових статей. – Чернівці: Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Чернівецький національний університет, 2021. – Т. 44. – С. 64-77.
8. Гурак І., Цепенда І. Нові тенденції у внутрішній та зовнішній політиці путінської Росії на початку XXI ст. (Частина 2) // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Modern Historical and Political Issues: Збірник наукових статей. – Чернівці: Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Чернівецький національний університет, 2022. – Т. 45. – С. 57-70.
9. Де знаходиться гора Арарат? // Огляд країн, туризм, пригоди. 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://travel-world.pp.ua/3347-de-znahoditsya-gora-ararat.html>
10. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року. К., 2020. 928 с.
11. Дністрянський М. С. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становиче України : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 154 с.
12. Дорошко М. Російський реваншизм і Україна // Journal of International Relations of KNU. 2016. Випуск 44-45. С. 44-45.
13. Дорошко М. Геноцидні війни Леніна-Сталіна-Путіна в Україні. К., 2023.
14. Ерман Г. «Есекібо – наш!» Чи нападе Венесуела на Гаяну і як нова війна зашкодить Україні. // BBC. 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0j2v177qgio>
15. Єрґін Д. Нова карта світу: Енергетика, клімат, конфлікти. К., 2022. 488 с.
16. Котик Л. Суспільна географія макрорегіонів світу (Центральна, Південно-Східна Європа та Східна Балтія) : навч. посібник для самост. роботи студентів. 2-ге вид., допов. і перероб. Львів: Простір-М, 2022. 108 с.
17. Сливка Р.Р. Картографування територіально-політичних конфліктів і зон геополітичної нестабільності у працях Філіпа Рекацевіча // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Географія, 2014. № 724 – 725. С. 194 - 199.
18. Сливка Р.Р. Понятійна основа географії територіально-політичних конфліктів. Сучасні напрямки розвитку географії України: Монографія. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. С. 226-259.
19. Снайдер Т. Криваві землі: Європа між Гітлером та Сталіним: монографія. К., 2011. 448 с.
20. Марення про «прекрасний острів» // Дзеркало тижня. 2024. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zn.ua/project/anevrizmy/ua#rec485858317>
21. Муазі Д. Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ. К., 2018. 184 с.
22. Проєкт польського паспорта викликав неоднозначне ставлення // UA: Українське Радіо. 2017. [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=57469>
23. Путін, Орбан, Вучич. Політичний реваншизм як технологія, і що з цим робити
24. // Український кризовий медіа-центр. 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uacrisis.org/uk/putin-orban-vuchych-politychnyj-revanshyzm-yak-tehnologiya-i-shho-z-tsym-robyty>
25. Реванш. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slovyk.me/dict/vts/%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%88>
26. Стафійчук В.І. Сучасне регіональне політико-географічне положення України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Географія. 2017. 3(68)/4(69). С. 139-144.
27. Тараненко А. Спадок Моралеса й відголоски політичної кризи: чим сьогодні живе Болівія? // ADASTRA FELLOWS.

- Аналітичний центр. 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://adastra.org.ua/blog/spadok-moralesa-j-vidgoloski-politichnoyi-krizi-chim-sogodni-zhive-boliviya>
28. У Києві презентували поштові марки на кримську тематику // Голос Криму. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://voicecrimea.com.ua/main/news/in-kiev-presented-stamps-crimean-subjects-photos.html>
  29. «Укрпошта» вимагає визнати марки із зображенням Криму недійсними // Крим. Реалії. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.krymr.com/a/news/28050450.html>
  30. Умланд А. Як Пугін зруйнував сучасний міжнародний порядок // Українська правда. 2024. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/4/7435698/>
  31. Французьке видавництво випустило атлас, на якому Крим є частиною Росії // Українська правда. 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/13/7039448/>
  32. Argentine Commemorative Stamp about a Falkland War. 2024. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.filateliaargentina.com.ar/exsite/2april1982.html>
  33. Brambilla Ch. Borders and Identity: the cartographic invention of the Ghana/Togo Boundary and the Ewe Identity. Bergamo: Università degli Studi di Bergamo, 2000.
  34. Cheshire J. Geographical Mistakes: Keeping Geographers Busy // Spatial.ly: Visualisation, Analyses and Resources. 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://spatial.ly/2011/01/geographical-mistakes-keeping-geographers-busy/>
  35. Clarke A., Parsell C. The Ambiguities of Homelessness Governance: Disentangling Care and Revanchism in the Neoliberalising City // Antipode. 2020. 52(1). Doi: 10.1111/anti.12671
  36. Crampton J. W. An Introduction to Critical Cartography / J. W. Crampton, J. Krygier // ACME. An International E-Journal for Critical Geographies. 2006. N 4 (1). P. 11-33.
  37. Imran I., Ali S., Zakir M.H., Khan S.H., Said S. Analyzing the applicability and limitations of International Law in resolving the Israel-Palestine territorial dispute // International Journal of Contemporary Issues in Social Sciences. 2023. Volume 2, Issue 4. P.171-180.
  38. Harley, J. Maps, Knowledge, and Power. In, Denis Cosgrove and Stephen Daniels (eds.), The Iconography of Landscape: Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments. Cambridge: Cambridge University Press. 1988.
  39. Harley, J. Kees Zandvliet C.J. Art, science, and power in sixteenth century // Dutch Cartography. Cartographica. 1992. Vol. 29. P. 10-19.
  40. Otok S. Geografia Polityczna: Geopolityka – Państwo – Ekopolityka. Warszawa: Wzdownictwo Naukowe PWN, 2001. 202 s.
  41. Ryan, J., Dunford G., Sellars. S. Micronations. London: Lonely Planet, 2006. 157 p.
  42. The Beauty of Maps // BBC. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b00s2w83>
  43. Wáisová Š. Atlas mezinárodních vztahů / Šárka Wáisová a kol. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 158 s.
  44. Wood D. The Power of Maps. New York: Guilford Press, 1992. 248 p.
  45. 139 years of Falkland Islands stamps: Stamp Collecting Basics. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.linns.com/news/us-stamps-postal-history/stamp-collecting-basics-falkland-islands-philately-history.html>

References:

1. Baranov O., 2015. Krym na mapakh svitu: ukrajins'kyy chy rosiys'kyy? Elektronnyy resurs. [Crimea on world maps: Ukrainian or Russian?]. BBC Ukrayina. Retrieved from: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/10/151019_crimea_maps_geography_google_vs (in Ukrainian).
2. Величко Л., 2016. Separatyst's'kyu proekt Medvedchuka. Pid vyhlyadom terytorial'nykh hromad po vsiyi Ukrayini stvoryuyut'sya L-DNR. Elektronnyy resurs. [Medvedchuk's separatist project. L-DNRs are created under the guise of territorial communities throughout Ukraine]. TEXTY.ORG.UA. Retrieved from: https://texty.org.ua/articles/68839/Separatystskiy_projekt_Medvedchuka_Pid_vygladom_terytorialnyh_gromad-68839/ (in Ukrainian).
3. Neopolityka: entsyklopediya [Geopolitics: an encyclopedia]. K.: Znannya Ukrayiny, 2013. 919 p. (in Ukrainian).
4. Holovnyy kartograf National Geographic: My poznachayemo Krym yak terytoriyu z osoblyvym statusom, 2014. [Chief cartographer of National Geographic: We mark Crimea as a territory with a special status]. Ukrayins'ka pravda: zhyttya. Retrieved from: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/03/19/158814/> (in Ukrainian).
5. Homenyuk I., 2017. Provisnyky Druhoyi svitovoyi. Prykordonni konflikty v Tsentral'no-Skhidniy Yevropi [Harbingers of the Second World War. Border conflicts in Central and Eastern Europe. From the disintegration of empires to the Gliivitsa provocation]. Vid rozpadu imperiyi do Hlyayvits'koyi provokatsiyi. Kharkiv. 351 p. (in Ukrainian).
6. Horodnichenko Yu., Solohub I., 2023. Rosiys'kyu revanshyzm maye buty peremozheny v Ukrayini. Elektronnyy resurs. [Russian revanchism must be defeated in Ukraine]. Voks Ukrayina. Retrieved from: <https://voxukraine.org/rosijskyj-revanshyzm-maye-buty-peremozhenyj-v-ukrayini> (in Ukrainian).
7. Hurak I., Tsependa I., 2021. Novi tendentsiyi u vnutrishniy ta zovnishniy politytsi putins'koyi Rosiyi na pochatku XXI st. (Chastyna 1). Elektronnyy resurs. [New trends in the domestic and foreign policy of Putin's Russia at the beginning of the 21st century. (Part 1)]. Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: Modern Historical and Political Issues: Zbirnyk naukovykh statey. Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Chernivets'kyy natsional'nyy universytet, 2021. V. 44. P. 64-77. (in Ukrainian).
8. Hurak I., Tsependa I., 2021. Novi tendentsiyi u vnutrishniy ta zovnishniy politytsi putins'koyi Rosiyi na pochatku XXI st. (Chastyna 2). Elektronnyy resurs. [New trends in the domestic and foreign policy of Putin's Russia at the beginning of the 21st century. (Part 2)]. Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: Modern Historical and Political Issues: Zbirnyk naukovykh statey. Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Chernivets'kyy natsional'nyy universytet, 2022. V. 45. P. 57-70. (in Ukrainian).
9. De znakhodyt'sya hora Ararat? 2020. Elektronnyy resurs. [Where is Mount Ararat?]. Ohlyad krayin, turyzm, pryhody. Retrived from: <http://travel-world.pp.ua/3347-de-znahoditsya-gora-ararat.html> (in Ukrainian).
10. Dzhadt T. Pislya viyny. Istoriya Yevropy vid 1945 roku. K., 2020. 928 s.
11. Dnistrians'kyu M. S., 2021. Zahostrennya heopolitychnykh vzayemyn u period postmodernu ta stanovyshe Ukrayiny :

- monohrafiya. [Exacerbation of geopolitical relations in the postmodern period and the situation of Ukraine: monograph]. L'viv : LNU imeni Ivana Franka. 154 p. (in Ukrainian).
12. Doroshko M., 2016. Rosiys'kyi revanshyzm i Ukrayina [Russian revanchism and Ukraine]. Journal of International Relations of KNU. 2016. Vypusk 44-45. S. 44-45. (in Ukrainian).
  13. Doroshko M., 2021. Henotsydni viyny Lenina-Stalina-Putina v Ukrayini. [The genocidal wars of Lenin-Stalin-Putin in Ukraine.]. Kyiv. (in Ukrainian).
  14. Erman H., 2023. «Esequibo – nash»! Chy napade Venesuela na Hayanu i yak nova viyna zashkodyt' Ukrayini. Elektronnyy resurs. ["Essequibo is ours"! Will Venezuela attack Guyana and how will a new war hurt Ukraine]. BBC. Retrived from: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0j2v177qgjo> (in Ukrainian).
  15. Yergin D., 2022. Nova karta svitu: Enerhetyka, klimat, konflikty. [New map of the world: Energy, climate, conflicts]. Kyiv. 488 s. (in Ukrainian).
  16. Kotyk L., 2022. Suspil'na heohrafiya makrorehioniv svitu (Tsentral'na, Pivdenno-Skhidna Yevropa ta Skhidna Baltiya) : navch. posibnyk dlya samost. roboty studentiv. 2-he vyd., dopov. i pererob. [Social geography of macro-regions of the world (Central, South-Eastern Europe and Eastern Baltic): academic. self-help manual works of students. 2nd ed.]. L'viv: Prostir-M, 2022. 108 s. (in Ukrainian).
  17. Slyvka R.R. Kartografuvannya terytorial'no-politychny'x konfliktiv i zon geopolitychnoyi nestabil'nosti u pracyax Filipa Rekacevicha. [Mapping of territorial and political conflicts and zones of geopolitical instability in the works of Philip Rekatshevich]. Naukovy'j visnyk Chernivets'kogo universy'tetu: zbirnyk naukovy'x prac'. Geografiya, 2014. # 724 – 725. S. 194 - 199. (in Ukrainian).
  18. Slyvka R.R. Ponyatiyna osnova heohrafiyi terytorial'no-politychnykh konfliktiv. Suchasni napryamky rozvytku heohrafiyi Ukrayiny: Monohrafiya [za zah. redaktsiyeyu prof. Lozyns'koho R.M.]. L'viv, LNU im. Ivana Franka, 2022. S. 226-259. (in Ukrainian).
  19. Snyder T., 2011. Kryvavi zemli: Yevropa pomizh Hitlerom ta Stalinym: monohrafiya. [Bloody lands: Europe between Hitler and Stalin: a monograph.]. Kyiv. 2011. 448 s. (in Ukrainian).
  20. Marennya pro «prekrasnyy ostriv», 2024. Elektronnyy resurs. [Delusions about the "beautiful island"]. Dzerkalo tyzhnya. Retrived from: <https://zn.ua/project/anevrizmy/ua#rec485858317> (in Ukrainian).
  21. Muazi D., 2018. Heopolityka emotsiy. Yak kul'tury strakhu, prynyzhennya ta nadiyi zminyuyut' svit. [Geopolitics of emotions. How cultures of fear, humiliation, and hope change the world.]. Kyiv. 184 s. (in Ukrainian).
  22. Proekt pol's'koho pasporta vyklykav neodnoznachne stavlennya., 2017. Elektronnyy resurs. [The project of the Polish passport caused ambiguous attitudes]. Ukrayins'ke Radio. Retrived from: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=57469> (in Ukrainian).
  23. Putin, Orban, Vuchych. Politychnyy revanshyzm yak tekhnolohiya, i shcho z tsym robyty., 2023. Elektronnyy resurs. [Putin, Orban, Vuchich. Political revanchism as a technology, and what to do with it]. Ukrayins'kyi kryzovyy media-tsentr. Retrived from: <https://uacrisis.org/uk/putin-orban-vuchych-politychnyj-revanshyzm-yak-tehnolohiya-i-shcho-z-tyym-robyty> (in Ukrainian).
  24. Revansh. Elektronnyy resurs. [Revenge]. Retrived from: <https://slovnky.me/dict/vts/%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D1%88> (in Ukrainian).
  25. Stafiychuk V.I., 2017. Suchasne rehional'ne polityko-heohrafichne polozhennya Ukrayiny. [Modern regional political and geographical position of Ukraine // Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University]. Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Heohrafiya. 2017. 3(68)/4(69). S. 139-144. (in Ukrainian)
  26. Taranenko A., 2022. Spadok Moralesa y vidholosky politychnoyi kryzy: chym s'ohodni zhyve Boliviya?. Elektronnyy resurs. [The legacy of Morales and the echoes of the political crisis: how is Bolivia living today?]. ADASTRA FELLOWS. Analitichnyy tsentr. Retrived from: <https://adastra.org.ua/blog/spadok-moralesa-i-vidgoloski-politichnoyi-kryzi-chim-sogodni-zhiv-boliviya> (in Ukrainian).
  27. U Kyievi prezentovali poshtovi marky na kryms'ku tematyku., 2015. Elektronnyy resurs. [Crimean-themed postage stamps were presented in Kyiv]. Holos Krymu. 2015. Retrived from: <http://voicecrimea.com.ua/main/news/in-kiev-presented-stamps-crimean-subjects-photos.html> (in Ukrainian).
  28. «Ukrposhta» vymahaye vyznaty marky iz zobrazhennyam Krymu nediyssnymy., 2016. Elektronnyy resurs. [«Ukrposhta» demands to recognize stamps with the image of Crimea as invalid]. Krym. Realiyi. Retrived from: <https://ua.krymr.com/a/news/28050450.html> (in Ukrainian).
  29. Umland A., 2024. Yak Putin zruynuvav suchasnyy mizhnarodnyy poryadok. Elektronnyy resurs. [How Putin destroyed the modern international order]. Ukrayins'ka pravda. Retrived from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/4/7435698/> (in Ukrainian).
  30. Frantsuz'ke vydavnytstvo vypustylo atlas, na yakomu Krym ye chastynoyu Rosiyi., 2015. Elektronnyy resurs. [A French publishing house has released an atlas in which Crimea is part of Russia]. Ukrayins'ka pravda. Retrived from: <http://www.euointegration.com.ua/news/2015/10/13/7039448/> (in Ukrainian).
  31. Argentine Commemorative Stamp about a Falkland War. 2024. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.filateliaargentina.com.ar/exsite/2april1982.html>
  32. Brambilla Ch. Borders and Identity: the cartographic invention of the Ghana/Togo Boundary and the Ewe Identity. Bergamo: Università degli Studi di Bergamo, 2000.
  33. Cheshire J. Geographical Mistakes: Keeping Geographers Busy // Spatial.ly: Visualisation, Analyses and Resources. 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://spatial.ly/2011/01/geographical-mistakes-keeping-geographers-busy/>
  34. Clarke A., Parsell C. The Ambiguities of Homelessness Governance: Disentangling Care and Revanchism in the Neoliberalising City // Antipode. 2020. 52(1). Doi: 10.1111/anti.12671
  35. Crampton J. W. An Introduction to Critical Cartography / J. W. Crampton, J. Krygier // ACME. An International E-Journal for Critical Geographies. 2006. N 4 (1). P. 11-33.
  36. Imran I., Ali S., Zakir M.H., Khan S.H., Said S. Analyzing the applicability and limitations of International Law in resolving the Israel-Palestine territorial dispute // International Journal of Contemporary Issues in Social Sciences. 2023. Volume 2, Issue 4. P.171-180.

37. Harley, J. Maps, Knowledge, and Power. In, Denis Cosgrove and Stephen Daniels (eds.), *The Iconography of Landscape: Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments*. Cambridge: Cambridge University Press. 1988.
38. Harley, J. Kees Zandvliet C.J. Art, science, and power in sixteenth century // *Dutch Cartography*. Cartographica. 1992. Vol. 29. P. 10-19.
39. Otok S. *Geografia Polityczna: Geopolityka – Państwo – Ekopolityka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. 202 s.
40. Ryan, J., Dunford G., Sellars, S. *Micronations*. London: Lonely Planet, 2006. 157 p.
41. *The Beauty of Maps* // BBC. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b00s2w83>
42. Wáisová Š. *Atlas mezinárodních vztahů / Šárka Wáisová a kol.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 158 s.
43. Wood D. *The Power of Maps*. New York: Guilford Press, 1992. 248 p.
44. 139 years of Falkland Islands stamps: Stamp Collecting Basics. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.linns.com/news/us-stamps-postal-history/stamp-collecting-basics-falkland-islands-philately-history.html>

Abstract:

Roman SLYVKA, Liubov.SLYVKA, Iryna ZAKUTYNSKA. THE GEOGRAPHY OF REVANCHISM AT THE BEGINNING OF THE THIRD MILLENNIUM

The concept of "revanchism" comes from the French word *revanche*, which means "revenge, retribution." For the first time, this term was used in France in the 1870s due to the intension of some political circles to return Alsace-Lorraine, which went to Germany in 1871 because of the Franco-Prussian War. The idea of retribution for the defeat and the return of lost territories became a geopolitical imperative of some French nationalist political groups on the eve of the 20th century.

Russia is undermining the international law and order with its aggression against Ukraine, what allows current and future countries-revisionists to benefit from this situation for their personal use.

Aggressive war fell out of the discourse of modern Political Geography, as if this phenomenon refers to the historical past and is not related to the present. Today, in the English-language literature on Human Geography, representatives of the school of radical geography use the term «revanchism» in the context of the description of power relations in urban space. In particular, modern authors write about revanchism as a practice of authoritarian control over urban spaces. However, the article proves that revanchism is not a category of Political Geography from the past but refers to modern processes on the political map of the world.

The situation is different in Central European geography, where the study of problems regarding the territorial and political consequences of the collapse of empires and the formation of national states is still relevant. M. Dnistrianskyi (2021), L. Kotyk (2022) write about revanchism in Ukrainian Political Geography. A concept close to revanchism is revisionism. It is about the policy of revising the line of passage of internationally recognized state borders. The rationale is often the ideology of irredentism. M. Dnistrianskyi (Dnistrianskyi, 2021) writes about various manifestations of Russian revanchism on the ideological basis of neo-Eurasianism and rightly points out that there was no place in the geopolitical integrity of many sovereign states, including Ukraine, in neo-Eurasian geopolitical structures.

In the modern literature on Human Geography, we do not find works that would reveal the problem of the spread of revanchism in the modern world. This article is devoted to this problem.

For Ukraine, the problem of geopolitical revanchism is relevant in connection with the Russian-Ukrainian war, which has been ongoing since 2014. This is, in fact, Russia's imperialist war against our country. As of 2023, Russia considers itself the heir of the Russian Empire and the USSR, while the former Soviet republics are considered by the Russian ruling class to be non-sovereign or limitedly sovereign territorial and political entities. This view of the Russian ruling elites is based on the desire for revenge for the territorial losses and humiliation of the 20th century, which were caused by the collapse of the USSR.

The novelty of the study is clearly visible in the context:

1) improvement of the conceptual and terminological apparatus of modern political geography and the geography of conflicts, because the concept of "revenge" from the point of view of content has a distinct spatial connotation and refers to the re-acquisition by the subject of international relations of political control over a certain clearly defined space;

2) establishing the countries of the world that in 2023 implement the policy of revanchism, or aspire to it;

3) for the first time to establish the spatial patterns of the spread of revanchist states.

In our opinion, revanchism is being openly or veiledly implemented by a number of countries of the world today, this violates the territorial and political structure of the world, which was formed after the end of the Cold War. In this context, a political-geographical analysis of this phenomenon and socio-geographical process is important. If we talk about political geography, the basic functions of the scientific direction include descriptive, explanatory, managerial and prognostic. The descriptive function refers to the explanation of the spatial manifestations of revanchism. The explanatory function concerns the genesis and consequences of revanchism. The administrative function concerns the prevention of revanchism and the settlement of territorial and political conflicts caused by it. The prognostic function concerns the projection of the consequences of the implementation of the revenge policy, in particular in the reformatting of the existing territorial and political structure of the world.

Key words: foreign political revanchism, geography of revanchism, territorial-political conflict, political geography of the world, political map of the world.

Надійшла 20.10.2024 р.